DIDAKTIČKI IZAZOVI 2022.

Razmišljanja jednog didaktičara tim povodom

Ladislav Bognar

Ovih dana u Osijeku se održava konferencija „Didaktički izazovi“ koju smo pokrenuli prije 10 godina. Svakako je pohvalno što su organizatori s Fakulteta odgoja i obrazovanja tu ideju održali unatoč teškom razdoblju pandemije. Ideju je pokrenula kolegica Anđelka Peko tada dekanica tog fakulteta, a meni je pripao zadatak da smislim ime. I sad mi se čini da je ime dosta otvoreno i poticajno i omogućava obuhvat niza tema s područja didaktike, ali i drugih grana pedagogije. Skup je i tada, a i dana zamišljen kao internacionalni jer ni jedna znanost pa tako ni didaktika nije usko nacionalna. Ovogodišnju konferenciju su organizirali Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Osijek u suradnji s vinkovačkim Centrom za znanstveni rad HAZU, Pedagoškim fakultetom Sveučilišta u Mariboru i Filozofskim fakultetom iz Skoplja. Na konferenciji sudjeluje 171 znanstvenik iz 12 zemalja s 90 radova.

Organizatori su me pozvali da na otvorenju kažem nekoliko riječi što sam i učinio, a ovom prilikom bi neke od tih ideja ovdje razradio u nekoliko nastavaka i to bi bio eto još jedan moj prilog ovom skupu i izraz radosti što se održava.

Na slici: sudionici na otvorenju skupa 26. 05. 2022.

POČELO JE S GLAZBOM

Na otvorenju ovogodišnjih Didaktičkih izazova nastupio je kvartet tambura Akademije za umjetnost i kulturu Osijek na kojoj postoji studij pod nazivom „Tamburaško umijeće“. Tu se pored ovladavanja tehnikom sviranja na ovom instrumentu uči i o povijesti tamburaške glazbe, ali i o priređivanju za tamburaške orkestre, o vođenju tamburaških ansambala, metodici učenja sviranja tambure, a imaju i psihologiju, pedagogiju i didaktiku. Za mene je to bila jedna nova informacija koja me raduje jer Osijek je zapravo kolijevka orkestralne tamburaške glazbe i važno je da tu svoju glazbenu dimenziju Osijek dalje razvija. Sjetimo se da je začetnik orkestralnog sviranja na tamburi bio Pajo Kolarić po kojem nosi ime poznati osječki orkestar, a veliki doprinos razvoju tamburaške glazbe dao je Osječanin Julije Njikoš čijom zaslugom je pokrenut Festival tamburaške glazbe koji se održava svake godine u Osijeku.

Didaktički izazovi žele biti osječka internacionalna pedagoška konferencija i lijepo je što su organizatori sudionike dočekali na početku s nekoliko kvalitetno izvedenih kompozicija za kvartet tambura studenata Akademije za umjetnost i kulturu iz Osijeka. Na taj način je već na

početku učinjen spoj znanosti i umjetnosti, a didaktika se prezentira, kako bi to rekao Fromm, kao spoj uma i srca.

Na slici: Tamburaški kvartet Akademije za umjetnost i kulturu Osijek

UVODNA IZLAGANJA

Iako nemam namjeru prepričavati ovaj izvanredno organiziran znanstveni skup osjećam potrebu ukazati na dva uvodna izlaganja koja su imala zadatak dati osnovni ton cijeloj konferenciji, koja je bila posvećena didaktičkoj futurologiji. Organizatori su se odlučili za Sohaila Inayatullaha za kojega kažu da je jedan od vodećih ljudi u svijetu koji se bave ovom problematikom. Za tu priliku organizatori su otvorenje skupa i uvodna izlaganja održali u susjednoj zgradi Fakulteta elektrotehnike, računarstva i informacijskih tehnologija jer tamo kao što smo vidjeli postoje vrhunske tehničke pretpostavke za realizaciju ovog izlaganja s druge strane svijeta, a i tehničko osoblje koje s tim zna rukovati. I bilo je vrlo impresivno kad se na dva velika ekrana pojavio gost iz daleke Australije koji je iznio svoje viđenje ove problematike. Njegovo izlaganje bilo je vizualizirano prezentacijom tako da je sve bilo lakše pratiti. Na kraju nije se nitko javio ni s komentarom ni s pitanjem pa bih predložio organizatorima da za takve situacije pripreme nekoliko „pitalica spavača“ koji će se javiti ako se nitko iz auditorija ne javlja, a to opet može potaknuti i ostale, a oko i ne tih recimo tri pitanja ili komentara može spasiti situaciju.

Drugačije je bilo s lepršavim i zanimljivim izlaganjem naše Renate Jukić koja je govorila o „alfa djeci“ i izazovima koji stoje pred učiteljicama i učiteljima što je potkrijepila i vlastitim istraživanjem. Renata ima jedan spontan i iskreni javni nastup i vrlo uspješno komunicira s auditorijem pa je njeno izlaganje izazvalo dosta komentara i pitanja. U svakom slučaju čestitke organizatorima na izboru uvodničara, a i vrhunsku tehničku realizaciju on line izlaganja Sohaila Inayatullaha.

Na slici: Renata Jukić iznosi uvodno izlaganje na konferenciji

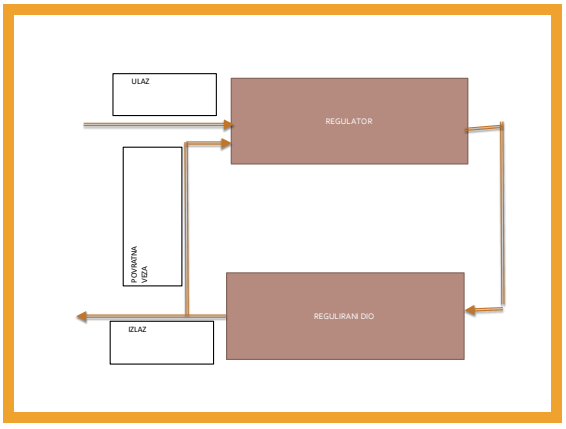

IZAZOVI KROZ KOJE SMO PROLAZILI

Ja sam u svom pozdravnom govoru spomenuo neke izazove koje smo mi didaktičari prošli zalažući se za jedan humani pristup odgoju i obrazovanju. Kad sam svojevremeno na jednom skupu govorio o humanističkoj koncepciji koja bi trebala zamijeniti jednu mehanicističku koja se u to vrijeme nametala jedna slovenska kolegica je rekla, da sam govorio kao da sadim cvijeće (što mi je bila jedna od najljepših pohvala), a poslije mi je prišla jedna kolegica pedagog iz Zagreba i rekla, da joj se sviđa ovaj pristup koji zagovaram, ali me upitala – da li to ipak nije pedocentrizam. Naime u to vrijeme su nas pedagoge plašili pedocentrizmom kao posebno velikom opasnošću iako to doslovno znači da je za pedagogiju dijete u centru, a u didaktici da je nastava orijentirana na učenika. Danas na sreću to nitko ne dovodi u pitanje. U to vrijeme promicala se ideja da didaktiku treba izgraditi na osnovi teorije sustava i kibernetike jer se radi o jednom upravljivom procesu pa vrijede iste zakonitosti kao i za neke tehničke uređaje kao što su vodokotlić, bojler ili hidrofor.

Zapravo imali smo jedno vrijeme pedagogiju bez djeteta odnosno kako je to Poljak govorio: „S prljavom vodom izbacili smo i dijete.“

Na slici: Prikaz kibernetskog kruga kojim se pokušavala objašnjavati nastava

RAZLIČITI TEORIJSKI PRISTUPI

I kod onih koji su prihvatili da pedagogija mora polaziti od teorija koje proučavaju čovjeka jedan od problema bilo je shvaćanje da postoji samo jedan pravilan teorijski pristup. Međusobno su se svađali i čak tjerali po sudovima dokazujući kako onaj drugi nije u pravu jer zagovara neki drugi teorijski pristup. Tako su meni inače vrlo dragi ljudi s kojima sam mnogo surađivao, a bili su mi i recenzenti knjiga, Vladimir Poljak i Ivan Furlan bili u velikoj zavadi zbog različitih teorijskih pristupa. Furlan se za boravka u SAD-eu oduševio bihevioristićkom teorijom i svoje radove koji su se odnosili na nastavu i poučavanje temeljio je na terminima stimulans, reakcija, povratna sprega. Poljak je pak bio kognitivist i sve je bazirao na teoriji spoznaje koju je definirao kao: promatranje – mišljenje - praksa. Poljak je smatrao da Bihevioristi učenje svode na uvjetne reflekse i na skupovima je vikao: „Mišljenje vam fali gospodo! Mišljenje.“ Furlan je pak smatrao da programirano poučavanje može znatno unaprijediti nastavu u školama. Inače su me obojica podržavala u zagovaranju igre u nastavi i bili su mi recenzenti knjige „Igra u nastavi na početku školovanja“.

Kad smo moj kolega Matijević i ja krenuli u pisanje didaktike pitali su nas, da li ova postojeća više ne vrijedi. Morali smo dokazivati da je didaktika autorsko djelo i da didaktičari polaze od različitih teorijskih pristupa. Budući da smo polazili od humanističke teorije mi smo prvo detaljno objasnili taj pristup. I inače mislim da pedagozi koji se bave didaktikom trebaju objasniti za koji teorijski pristup su se opredijelili.

Dr. sc. Vladimir Poljak

Dr. sc. Ivan Furlan

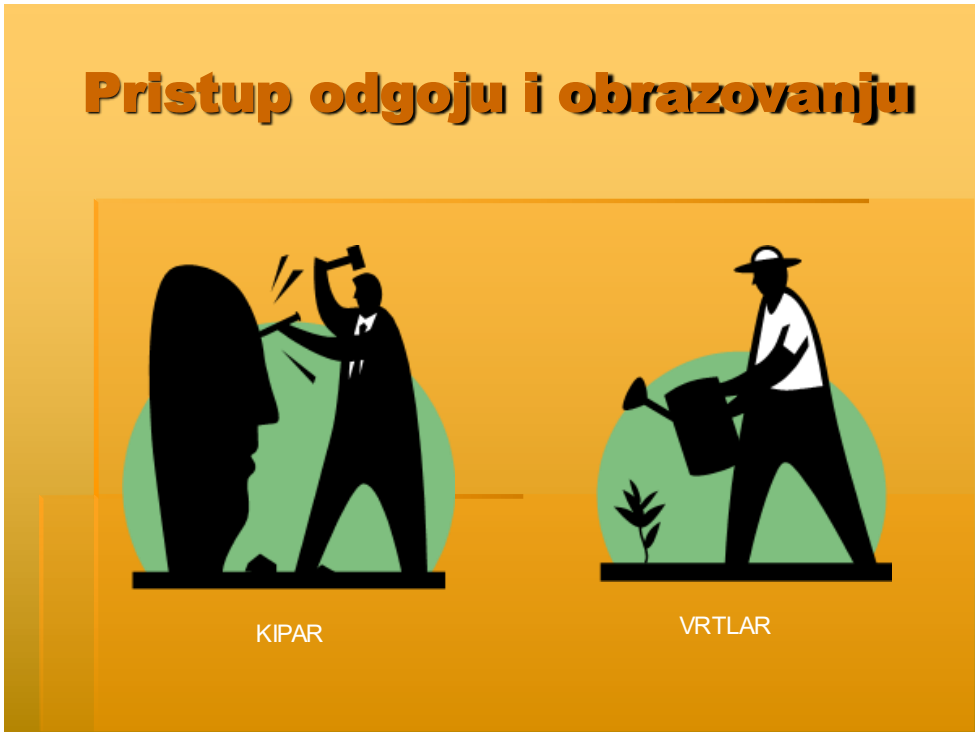
TEORIJSKI PRISTUPI U DIDAKTICI

Kad je riječ o pedagogiji i didaktici kao grani pedagogije one uvijek polaze od neke teorije čovjeka i društva. Pedagogija i didaktika se tim teorijama ne bave nego ih samo primjenjuju. Tako postoji više teorija ličnosti i pedagog će se opredijeliti za jednu, ali on tu teoriju ne proučava jer je to tema psihologa. Postoje i mnoge teorije društva i opet je pedagogija ta koja se bazira na nekoj od njih, ali ih ne proučava i ne istražuje. Npr. Rogers govori o tzv. suštinskom učenju koje dovodi do promjena u ličnosti. Mene kao didaktičara to vrlo zanima jer se bavim učenjem, ali moje nije da izučavam taj fenomen nego da kreiram pedagoške situacije u nastavi u kojima će doći do suštinskog učenja. Moja asistentica Snježana i ja dobili smo u više navrata poruke i pisma od naših studenata (iako to nismo tražili) koje su ukazivale na suštinsko učenje u našoj nastavi: Evo jedno takvo pismo koje je samoinicijativno poslala jedna studentica:

„Na nastavi iz pedagoške komunikacije, naučila sam mnogo toga i više od očekivanog. Zadovoljna sam načinom na koji ste to znanje prenijeli na mene jer će mi to trebati cijeli život. Puno sam stvari izmijenila na sebi te uvidjela što radim ili ne radim loše, kako se ponašam prema sebi i prema drugima.
Zahvalna sam vam što ste mi pomogli da postanem bolja osoba.
Hvala.“

Za neke druge tipove nastave nismo dobivali takve poruke pa ja kao didaktičar mogu zaključiti koja nastava dovodi do suštinskog učenja, a koja ne. Dakle, mi didaktičari baštinimo cjelokupan fundus znanstvenih dostignuća koja se bave čovjekom i društvom, a opredjeljenje za neke od njih je stvar naših osobnih afiniteta. Smatra se da se u pedagogiji polazi od odgovora na pitanje da li je čovjek u suštini dobar ili zao. Ako vjerujemo da je čovjek u suštini dobar onda će naša pedagoška orijentacija biti nenasilni i permisivni odgoj i obrazovanje, a ako vjerujemo da je čovjek u suštini zao onda ćemo zagovarati razne varijante represivne pedagogije pa i didaktike. Prvi pristup još se naziva pristup vrtlara koji pažljivo njeguje biljku da bi ona izrasla i razvila se u svojoj prirodnoj ljepoti, a drugi je pristup kipara koji nastoji od sirovog neoblikovanog materijala istesati ono što misli da je ideal kojem treba težiti.

Na slici: Dvije osnovne orijentacije u pedagogiji i didaktici polaze od odgovora na pitanje da li je čovjek dobar ili zao

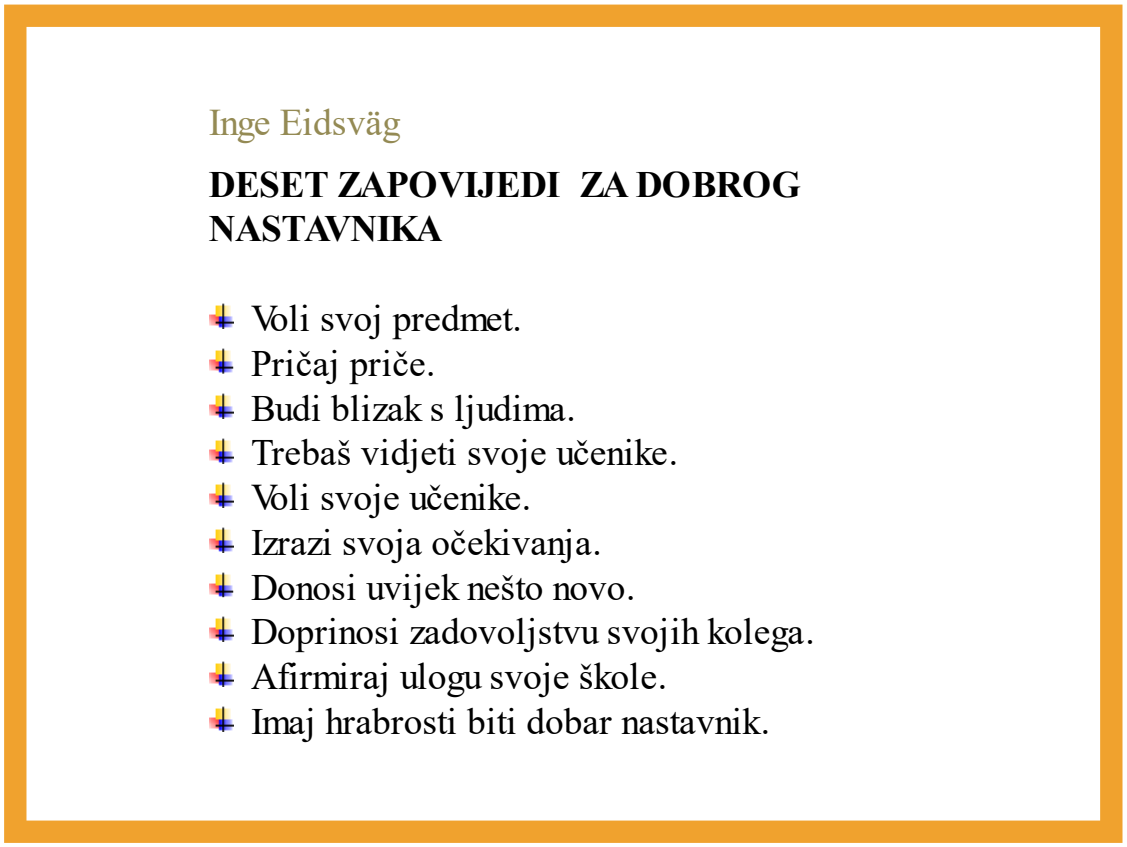

„PODGRIJANA“ IZLAGANJA

Norveški pedagog Inge Eidsväg kaže, da postoje nastavnici koji na nastavi drže svoja podgrijana izlaganja i dosadni su i sebi i drugima. Na sveučilišnoj nastavi ovo je posebno prisutno. Ako ih pitaš zašto tako rade reći će ti, da je ovo sveučilišna razina, da to nije osnovna ili srednja škola i da sveučilišna nastava mora biti takva. Ipak takova nastava je besmislena. Evo jednog primjera koji se stvarno dogodio:
U vrijeme prije Bolonjskog procesa kada studenti nisu morali prisustvovati na nastavi jedan je takav profesor držao svoje podgrijano izlaganje. Bilo je prisutno tek nekoliko studenata koji su

došli samo radi potpisa, a za vrijeme izlaganja su se polako jedan po jedan iskrali iz učionice. Na kraju je samo jedna ostala. Profesor je kao i obično održao svoje predavanje do kraja ne mareći što nema studenata. Kad je završio rekao je djevojci koja je sjedila u učionici: „Vidim da ste jedino Vi ostali pa pretpostavljam da Vas zanima ovo što sam izlagao. Da li imate neko pitanje?“ One je rekla: „Pa imam. Hoćete li Vi još dugo jer ja moram počistiti učionicu.“

Na slici: Evo što Inge Eidsväg predlaže za uspješnu nastavu

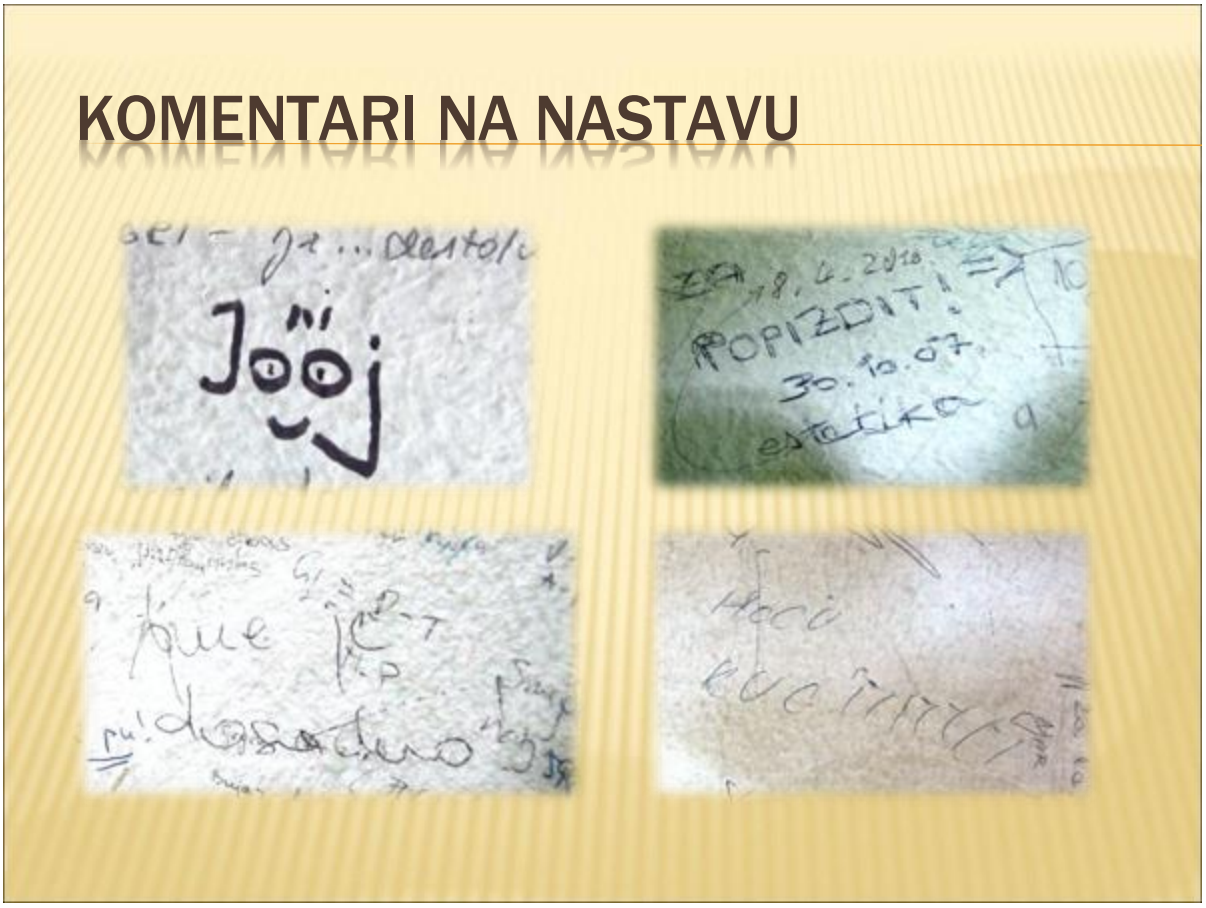
NAPISI NA ZIDU

Moja asistentica Snježana i ja smo svojevremeno analizirali što sve studenti za vrijeme dosadne nastave pišu po zidovima i klupama učionice. Evo samo nekih komentara koji se odnose na nastavu:

„Ovaj faks je sranje.“ Drugi piše velikim slovima: „OVAJ FAKS JE UŽAS!“ A onda drugi dopisuju svoje slaganje: „U pravu si! Slažem se. Tako je!“ Tu je i reakcija na određeni predmet određenog datuma: „Za popizdit“, a drugi dodaju datume kad je bilo isto tako. Slijedi niz uzdaha, jauka, uzvika i kratkih komentara na nastavu: „Jooj, Ajme je dosadno! O happy day! BLA BLA BLA; Hoću kućiiii! Ja ću poludit! SHOOT ME!!! NEĆU VIŠE!!! Treba mi nešto jače od sna da me uspava na tisuću godina….“ Cijeli tekst može se naći na https://ladislav-bognar.net/sites/default/files/Kvaliteta%20nastave%20na%20fakultetu.pdf

Očito da je stanje više nego zabrinjavajuće i didaktika mora ući i u sveučilišnu nastavu. Brzopotezni tečajevi za docente koji su uvedeni nisu rješenje i potrebna je sustavna edukacija sveučilišnih profesora koji drže nastavu.

Na slici: Napisi na zidu učionice

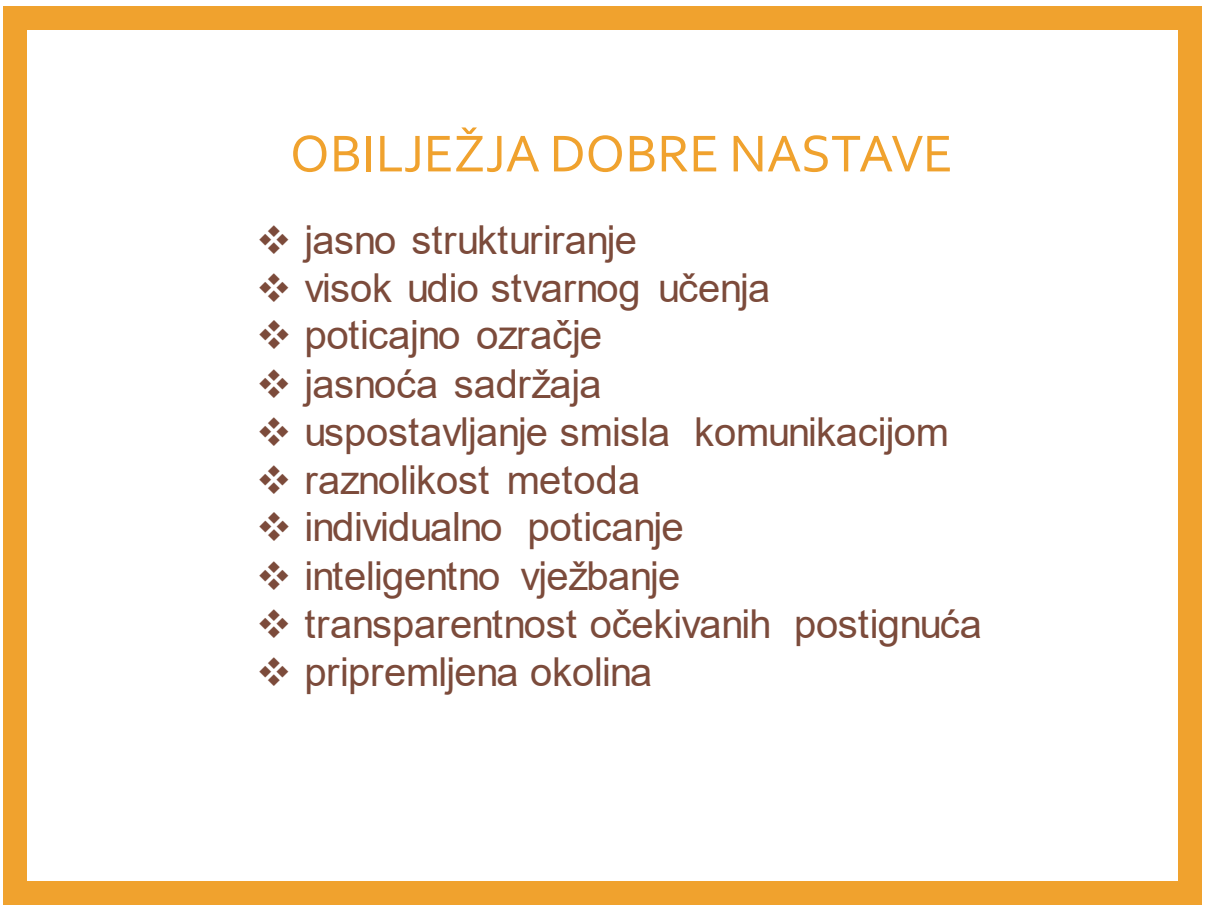
VRSTE DIDAKTIČARA

Njemački didaktičar Meyer kaže, da postoje tri vrste didaktičara: Auto didaktičari su nastavnici koji smišljaju što će raditi na nastavi dok se voze autom na posao. Didaktičari razredne kvake razmišljaju o tome kad uhvate za kvaku na učionici, a didaktičari udarnici kad uđu u učionicu udare dnevnikom po stolu i kažu. „Onda, što smo zadnji put radili?“

Steiner i njegovi sljedbenici u Waldorfskoj školi smatraju da didaktika čak nije ni moguća jer je nastava kreativan čin nastavnika. Iako osobno mislim da je didaktika potrebna ipak bih podržao ovu ideju da nastava treba biti kreativni čin. Ovo posebno vrijedi za one kolegice i kolege koji imaju tu privilegiju da drže nastavu didaktike na fakultetima. Oni bi trebalo daleko više vremena u pripremi nastave posvetiti samoj organizaciji nastave nego li svom izlaganju. Jer to što izlažu studenti će brzo zaboraviti i od toga će malo što ostati, ali nastava u kojoj ima mnogo aktivnosti, uzbudljivih doživljaja, socijalne interakcije, studentskog stvaralaštava je ono što će ostati i što će ponijeti u praksu.

A evo kako izgleda nastava jednog eminentnog didaktičara prema pričanju jedne moje studentice. On drži u komadu četiri sata didaktike i cijelo vrijeme klikće prezentaciju na laptopu i čita što piše na slajdovima. Na slajdovima piše kako bi trebala izgledati kvalitetna nastava, ali od toga u njegovoj nastavi nema ni k. Studentica kaže, da studenti umiru od dosade i kako mogu vjerovati tome što on govori kad se sam toga ne drži. Usput rečeno prezentaciju Meyer smatra legalnim sredstvom za maltretiranje studenata. Po onoj da li će nešto biti lijek ili otrov vrijedi i za prezentaciju. Ona je zahvaljujući suvremenoj IT tehnologiji značajno pomagalo u nastavi, ali se nastava nikako ne može svesti na čitanje s prezentacije što nažalost mnogi čine.

Na slici: Obilježja dobre nastave prema H. Meyeru

ULOGA DIDAKTIČARA

Sveučilišni profesori koji realiziraju nastavu didaktike imaju veliku odgovornost ne samo da promiču ideje suvremene i kvalitetne nastave i da tu nastavu ostvaruju u svojoj praksi trebaju utjecati i na nastavu na vlastitom fakultetu zalažući se za stalno podizanje didaktičke kulture i unapređivanju nastave. To znači da nastoje utjecati da se predavačke grupe ne formiraju od 80 studenata ako u učionicama ima po 40 mjesta, to znači da se provode ankete sa studentima o kvaliteti nastave i da se uvažavaju studentski zahtjevi, to znači da didaktičari moraju sudjelovati u oblikovanju tečajeva koji se drže kao „Pedagoško psihološka izobrazba“ i za koje ponekad sudionici govore da se tamo može naučiti kako ne treba držati nastavu. Sudjelovanje didaktičara na loše oblikovanoj nastavi daje toj nastavi legitimitet, a ruše njihov ugled. Profesori didaktike mogli bi okupljati posebno mlađe profesore i studente u zajednice učenja radi razmjene iskustva i promicanje novih ideja u nastavi. Mogu se organizirati grupe kritičkih prijatelja koji će se međusobno posjećivati na nastavi. Sve bi to naravno trebali voditi profesori didaktike. Profesori didaktike su važne osobe za budućnost kvalitetnog odgoja i obrazovanja.

BUDUĆNOST SE STVARA PROMJENAMA U SADAŠNJOSTI.

Na slici: Nastava didaktike u učionici za pedagogiju

JEDNA ŠKOLSKA ŠALA ZA KRAJ (Naravno stara.)

Nekada smo u školi mnogo toga učili napamet i recitirali. Obično je uz svaku pjesmu u čitanki na kraju pisao zadatak – Naučite pjesmicu napamet. Mislili smo da tako pomažemo djeci u učenju jer se učenje više svodilo na memoriranje. Danas znamo da to nije potrebno.

U jednoj seoskoj školi imali su na kraju školske godine priredbu. Za tu priliku u seoskom domu bila je posebno uređena pozornica, a bili su postavljeni i zastori. Dva učenika bila su zadužena za podizanje i spuštanje zastora. Jedan dječak je imao zadatak da recitira pjesmu „Bura“ od Đure Jakšića. Ta pjesma je tada bila u čitankama.

Kad je Željko došao na pozornicu pričekao je da podignu zastor i odjednom se našao pred punom dvoranom i svi su gledali u njega. Malo se zbunio, a onda se snašao, naklonio se i počeo:

„Đura od Bure… ne nije“ Opet se naklonio i pokušao ponovno, ali odjednom više nije znao da li je Bura od Đure ili Đura od Bure. Kad je vidio da to neće ići malo se smirio i rekao ovima što podižu zastor: „Zbunite zastor ja sam se spustio.“

